

УДК 792.8

Цитування:

Лук'яненко К. А. Сучасний танець у балетмейстерському мистецтві України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 2. С. 117–121.

Lukyanyenko K. (2023). Contemporary Dance in Choreographic Art of Ukraine. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal, 2, 117–121 [in Ukrainian].

Лук'яненко Катерина Аркадіївна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри хореографії
Київського університету
імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0003-1490-4601>
katechoreography@gmail.com

СУЧАСНИЙ ТАНЕЦЬ У БАЛЕТМЕЙСТЕРСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ

Мета – виявити місце сучасної хореографії у балетмейстерському мистецтві на сценах балетних театрів України. **Методологія.** Застосовано методи аналізу, проблемно-хронологічний, мистецтвознавчий, теоретичного узагальнення. **Наукова новизна.** Проведено ретроспективний аналіз балетмейстерської діяльності в сфері сучасної хореографії в Україні в останні тридцять років. **Висновки.** Сучасний танець на українській балетній сцені, як у репертуарі оперно-балетних театрів, так і у діяльності окремих балетних труп, що не пов'язані зі стаціонарними приміщеннями, слід розглядати в контексті світових тенденцій розвитку хореографії модерн та постмодерн, основні принципи яких було сформовано за межами України. Ці напрями народжені та розвинуті в європейському та американському танцювальному просторі, потрапили на вітчизняний танцювальний ґрунт у результаті мистецької експансії, вкорінилися та набули специфічних рис. Сучасний танець у балетмейстерській творчості вітчизняних хореографів посідає незначне місце. Балетні вистави, створені в естетиці сучасних напрямів хореографічного мистецтва, складають лише незначну частку репертуару академічних балетних театрів. Варто збільшити кількість таких вистав у постановці вітчизняних та зарубіжних балетмейстерів, що сприятиме розширенню виконавського діапазону труп, інтегруванню українського балетного театру у світовий культурний простір, підвищить конкурентоздатність балетних театрів всередині країни (порівняно, наприклад, з драматичними театрами, що значно швидше реагують на естетичні запити публіки) та на міжнародній арені. Сучасний напрям балетного театру активно розвивається у діяльності єдиної професійної трупи сучасного танцю в Україні, популярність якої постійно зростає, – «Київ модерн-балету», чому сприяють головний балетмейстер Р. Поклітару та його учні й послідовники.

Ключові слова: сучасний танець, балетмейстерське мистецтво, українська хореографія, балетний театр, танець.

Lukyanyenko Kateryna, Candidate of Art History, Associate Professor, Department of Choreography, Borys Grinchenko Kyiv University

Contemporary Dance in Choreographic Art of Ukraine

The purpose of the research is to identify the place of contemporary choreography in the art of choreography on the stages of Ukrainian ballet theatres. **Research methodology.** Methods of analysis, problematic and chronological, art history, and theoretical generalisation are applied. **Scientific novelty.** A retrospective analysis of choreographic activity in the field of contemporary choreography in Ukraine over the past thirty years has been conducted. **Conclusions.** Contemporary dance on the Ukrainian ballet stage, both in the repertoire of opera and ballet theatres and in the activities of individual ballet companies that are not associated with stationary premises, should be considered in the context of global trends in the development of modern and postmodern choreography, the basic principles of which were formed outside Ukraine. These trends were born and developed in the European and American dance space, came to the national dance soil as a result of artistic expansion, took root and acquired specific features. Contemporary dance occupies an insignificant place in the choreographic work of Ukrainian choreographers. Ballet performances created in the aesthetics of contemporary dance styles make up only a small part of the repertoire of academic ballet theatres. It is worth increasing the number of such performances staged by domestic and foreign choreographers, which will help expand the performing range of companies, integrate Ukrainian ballet theatre into the global cultural space, and increase the competitiveness of ballet theatres within the country (compared to, for example, drama theatres, which are much more responsive to the aesthetic demands of the public) and on the international stage. The modern direction of ballet theatre is actively developed in the activities of the only professional contemporary dance company in Ukraine, whose popularity is constantly growing, the Kyiv Modern Ballet, facilitated by the chief choreographer R. Poklitaru and his students and followers.

Key words: contemporary dance, choreographic art, Ukrainian choreography, ballet theatre, dance.

Актуальність теми дослідження. Соціокультурні трансформації в Україні 1990-х років призвели до багатьох демократичних процесів, у тому числі і у сфері академічного мистецтва. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття поживилася балетмейстерська діяльність, з'явилися перші вистави з елементами сучасної хореографії. Однак превалювання консервативних тенденцій на сценах академічних балетних театрів зумовило досить повільний розвиток сучасного балетмейстерського мистецтва. Незважаючи на це, сьогодні можна говорити про формування певного масиву балетмейстерських творів сучасної хореографії, що були реалізовані в Україні. Ці процеси необхідно осмислити задля розуміння тенденцій розвитку вітчизняного балетмейстерського мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки науковці торкаються широкого спектру проблем сучасної хореографії, зокрема історії розвитку, стилів та напрямів сучасного танцю (О. Плахотнюк [7], Д. Шариков [12] та ін.). Автори досліджують основні етапи становлення сучасного хореографічного мистецтва та аналізують окремі танцювальні форми: модерн, імпресіоністичний танець, джазовий танець у контексті розвитку хореографічного мистецтва у світі та в різних країнах, у тому числі і на українській балетній сцені. Серед актуальних тем – балетмейстерське мистецтво у співвіднесенні з репертуарною політикою вітчизняних балетних театрів (О. Касьянова [3], О. Петрик [5], А. Підлипська [6], Ю. Станішевський [10] та ін.). Окремий масив складають праці, присвячені балетмейстерській творчості у «Київ модерн-балеті» (А. Небесник [4], М. Погребняк [8], І. Соловійова [9] та ін.). Але комплексного дослідження з виявлення основних проблем та тенденцій балетмейстерського мистецтва у сфері сучасної хореографії в Україні проведено не було.

Мета – виявити місце сучасної хореографії у балетмейстерському мистецтві на сценах балетних театрів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Часто сучасний танець визначається як часове поняття, танець, який існує, на відміну від історичного та побутового танцю, переважно у наш час. Вирішальним параметром віднесення того чи іншого твору до сучасної хореографії стає параметр «часу» (тут і зараз – сучасність). Але таке визначення не виявляє стилістичних особливостей сучасного танцю. Д. Шариков використав термін «сучасна хореографія» (у широкому еквіваленті поняття «сучасний танець») для позначення найновішого виду хореографічного мистецтва, який сьогодні

розглядається як такий, що відбиває соціально-політичні та філософські, техніко-стильові особливості культури ХХ – початку ХХІ століть, характеризується імпровізаційністю та індивідуалізованістю, а також має синтетичну структуру [12, 180].

Серед найрозповсюдженіших у фаховому науковому середовищі визначень можна сформулювати таке: сучасний танець – мистецтво танцю, створене балетмейстерами-хореографами, що включає танцювальні техніки і стилі кінця ХХ – початку ХХІ століття, сформоване на основі американського та європейського танцю модерн і постмодерн. У такому танці рух розглядається як засіб вираження внутрішнього стану танцюриста і хореографа, що сприяє створенню індивідуального хореографічного словника. Сучасному танцю притаманні філософські інтенції, що постійно розвиваються, та дослідницька спрямованість, адже сучасний танець постійно взаємодіє з комплексом знань про можливості людського тіла.

Вітчизняні балетмейстери наприкінці 1990-х років – на початку 2000-х років активізували пошуки нових форм та засобів хореографічного мистецтва, надихнувшись досягненнями західноєвропейського балету. Їм вдалося опанувати модерну та постмодерну естетику, різноманітні сучасні техніки, досягти майстерності у розкритті складних філософських та психологічних проблем, характерних для сучасної світової хореографії.

У київських постановках О. Рагманського 1994 року «Поцілунок феї» на музику І. Стравінського, «Збиті вершки» на музику Р. Штрауса та «Романтичне па-де-де» на музику Н. Рота виражається вишукана тенденція між неоромантизмом та постмодернізмом.

Серед перших балетних проєктів в Україні – японсько-український балетний проєкт, презентований влітку 1998 року на сцені Київського національного академічного театру опери та балету імені Тараса Шевченка. Японський хореограф І. Ямала представив сучасний балет у стилі було «Крила півми» [10, 357] на традиційну японську музику за мотивами давніх національних легенд. Цей стиль гармоніював із сюжетним розвитком твору. Оригінальна і незвична формотворча мова допомогла талановитим молодим артистам театру розкрити свій творчий потенціал для опанування інших зарубіжних танцювальних технік.

Наступного сезону (восени 1998 року) в рамках українсько-австрійського проєкту Київського національного академічного театру

опери та балету імені Тараса Шевченка, Українсько-австрійського посольства в Україні та Української академії танцю Алекс Урсляк представив сучасний балет «Чи почувеш ти мене?» [10, 358–361].

У Донецькій опері 1997 року була реалізована експериментальна постановка В. Писарева «Пер Гюнт» на музику Е. Гріга, де винахідливо поєднані класична лексика з сучасними образними схемами та постмодерністськими елементами.

Серед найрадикальніших експериментувань у сфері сучасної хореографії, що потрапили на академічну сцену, варто назвати балетні вистави Раду Поклатару початку сезону 2002–2003 років у Національній опері України. Це два одноактні балети «Картинки з виставки» на музику М. Мусоргського та «Весна священна» на музику І. Стравінського, які характеризуються балетним постмодернізмом. У «Картинках з виставки» хореограф створив екстравагантний балет-дефіле, дія якого відбувається в галереї сучасного мистецтва, де під керівництвом зловісного і підступного кутюр'є проходить таємнича демонстрація надмірно вибагливої моди поряд з виставкою постмодерністських скульптур. Ідея хореографа полягає в тому, щоб розділити кожен епізод на саму картину та її сучасне відображення. Гості першого дня дефіле реагують на це по-різному, переважно в стилістиці постановок М. Екка.

«Весну священну» Ю. Станішевський характеризує як колективний танець учнів, динамічний рух з партами на колесах, в якому відчувається сила ненависті і жорстокості людей, яка своєю експресією руйнує і знищує високі почуття, людяність і порядність [10, 407]. У цій виставі можна виявити постмодерністські виражальні прийоми Дж. Ноймайєра та М. Екка, що використані дуже вдало, оригінально та винахідливо. Створюються збірні образні замальовки зомбованого, збожеволілого натовпу, що проявляє тваринні інстинкти і войовничо заздрить чистому і прекрасному, осяяному добротою і м'якістю.

Знаковою для українського балетного театру стала вистава, створена 2012 року у співпраці Національної опери України та «Київ модерн-балету» – балет «Перехрестя» Мирослава Скорика у постановці балетмейстера Раду Поклатару, сценографа Олександра Друганова.

Балетмейстер у балеті-триптиху досліджує безпритульність людства, бажання творити богів, прагнення до щастя та справжньої правдивої простоти. Поклатару і Друганов наповнили сцену оперного театру

різноманітними сценографічними рішеннями, як-от трансформери, безперервні відеопроєкції, аксесуари, що падають з неба, маятники, що гойдаються, та ін. Естетика вистави «Перехрестя» Поклатару пов'язана з традицією балетного театру, але балетмейстер не продовжує її, а стає на опозиційний бік, прагнучи виробити власну пластичну мову.

Широко відомим став балет «Долі» на музику Ю. Гомельської в постановці С. Кона в Одеському національному театрі опери та балету. Саме за цей твір Сергій Кон на початку 2018 року отримав Державну премію імені Анатолія Шекери (премія заснована 2006 року, з 2017 присуджується балетмейстерам за видатні досягнення у сфері хореографічного мистецтва) [11].

Унікальним хореографічним мисленням вирізняється постановочна робота на сцені Львівського національного академічного театру опери та балету ім. С. Крушельницької Артема Шошина. У 2016 році сюди перенесено його балет «Ближче, ніж кохання» (прем'єра відбулася у Києві з артистами «Київ модерн-балету»), а у 2017 році він разом з головним балетмейстером театру С. Наєнком поставив хореографію у фолькопері-балеті Євгена Станковича «Коли цвіте папороть».

Варто зазначити, що на львівській сцені знайшли визнання не лише вітчизняні хореографи, а й іноземні майстри. Пластичністю та оригінальністю хореографії вирізняється творчість італійського хореографа Марчелло Алджері, який працює в неокласичному та сучасному танцювальних стилях. У жовтні 2018 року хореографу запропонували поставити у Львові дві одноактні балетні вистави «Весна священна» та «Пульчинелла» на музику І. Стравінського. Балетмейстер так прокоментував співпрацю з театром: «...мені вдалося об'єднати два зовсім різні балети це “Пульчинелла”, де мова йде про маску, про несправжні почуття, і “Весна священна”, де є справжня реальна людина. Такі різні за музичним стилем балети стали частинами одного дійства під назвою “Правда під маскою» [2]. Танцювальна лексика, яку використовував балетмейстер, включає неокласичну хореографію та танець модерн. Динамічність хореографічних рухів, про яку згадує А. Єфименко, створювала особливу таємничість балету, де кожен рух підкреслював «споконвічну боротьбу статей» [1].

Серед найбільш помітних постановок останніх років – балетна вистава французького балетмейстера Йохана Нусса «Лебедине озеро. Водна фантазія» на музику П. Чайковського, прем'єра якої відбулася 1 листопада 2019 року на сцені Харківського національного

академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка. Й. Нусс задумав поставити «Лебедине озеро» на воді, фактично візуалізувати метафору сцени і відійти від кліше, як-от імітація водної поверхні та примітивні моделі лебедів. Водночас танець був задуманий так, ніби він відбувається не на березі озера, а на його поверхні, у великому, але неглибокому басейні. У світі відомі поодинокі експериментування з виконанням «Лебединого озера» на воді (наприклад, А. Екмана), але в Україні це стало грандіозною подією, що довела спроможність вітчизняного балету розвиватися у річищі у світових трендів.

Найпотужніше сучасний танець у контексті балетної естетики в Україні розвиває театр «Київ модерн-балет» під керівництвом всевітньо відомого балетмейстера Раду Віталійовича Поклітару. Творчість Р. Поклітару стала справжнім проривом в українському хореографічному мистецтві, відобразивши світові балетні тенденції. Сьогодні творчість театру не лише підтримує світові, а й продукує власні тренди, що набувають популярності, культивує впізнавану лексику, манеру танцювання тощо.

«Київ модерн-балет» був заснований як авторський театр, подібно до провідних хореографічних театрів Західної Європи (всесвітньо відомими є трупі сучасного танцю, діяльність яких пов'язана з іменами балетмейстерів-засновників – П. Бауш, Т. Браун, І. Кіліан, О. Нахарін та ін.). Поклітару – хореограф-новатор, один з найпродуктивніших балетмейстерів України, який сміливо поєднує класичні елементи з новітніми балетними досягненнями, послідовно утверджуючи напрям постмодернізму в українському хореографічному мистецтві. Серед його балетів у репертуарі театру «Лускунчик», «Жизель», «Лебедине озеро. Нова версія», «Спляча красуня», «Вій», «Маленький принц», «Квартет-а-тет», «Довгий різдвяний обід», «Жінки в ре мінорі», «Дош», «Веронський міф. Шекспірименти», «Вгору по річці», «Завтра» та ін. [3; 7]

Від театру танцю одного балетмейстера «Київ модерн-балет» поступово перейшов до лабораторних танцювальних практик, що сприяло розширенню репертуару театру за рахунок балетмейстерських робіт засобами сучасної хореографії колишніми та діючими артистами колективу. Серед таких постановок «Нерозлучники», «Пробігаючи життя», «Ближче, ніж кохання» Артема Шошина, «Другий поверх», «Паперові тигри» Анатолія та Катерини Водзянських, «1984. Інша» Іллі Мирошниченка та Катерини Кузнецової,

«Дерево не може втекти» Іллі Мирошниченка та ін. [7]

Діяльність «Київ модерн-балету» вже давно перестала бути внутрішньохореографічною творчістю, сягнувши широкого культурного поля України, оскільки композиційно-архітектонічні прийоми постановочних рішень суголосні з багатьма мистецькими феноменами сучасного мистецтва, використання новітніх технологічних рішень («Вій», «Пікова дама» та ін.), актуалізація гостросоціальних проблем через танцювальне інтерпретування та ін. виводять театр за межі виключно хореографічного явища та стають зразком для наслідування.

Наукова новизна. Проведено ретроспективний аналіз балетмейстерської діяльності в сфері сучасної хореографії в Україні в останні тридцять років.

Висновки. Сучасний танець на українській балетній сцені, як у репертуарі оперно-балетних театрів, так і у діяльності окремих балетних труп, що не пов'язані зі стаціонарними приміщеннями, слід розглядати в контексті світових тенденцій розвитку хореографії модерн та постмодерн, основні принципи яких було сформовано за межами України. Ці напрями народжені та розвинуті в європейському та американському танцювальному просторі, потрапили на вітчизняний танцювальний ґрунт у результаті мистецької експансії, вкорінилися та набули специфічних рис.

Сучасний танець у балетмейстерській творчості вітчизняних хореографів посідає незначне місце. Балетні вистави, створені в естетиці сучасних напрямів хореографічного мистецтва, складають лише незначну частку репертуару академічних балетних театрів. Варто збільшити кількість таких вистав у постановці вітчизняних та зарубіжних балетмейстерів, що сприятиме розширенню виконавського діапазону труп, інтегруванню українського балетного театру у світовий культурний простір, підвищить конкурентоздатність балетних театрів всередині країни (порівняно, наприклад, з драматичними театрами, що значно швидше реагують на естетичні запити публіки) та на міжнародній арені. Сучасний напрям балетного театру активно розвивається у діяльності єдиної професійної трупі сучасного танцю в Україні, популярність якої постійно зростає, – «Київ модерн-балету», чому сприяють головний балетмейстер Р. Поклітару та його учні й послідовники.

Література

References

1. Єфименко А. Memento quod est homo. Збруч. 2018. 18 жовтня. URL: <https://opera.lviv.ua/memento-quod-est-homo/> (дата звернення: березень 2023).

2. Жикаляк Т. У Львівській опері одночасно презентують два балети. Дивись. Info. 2018. 16 жовтня. URL: <https://dyvys.info/2018/10/16/u-lvivskij-operi-odnochasno-prezentuyut-dva-balety-foto-z-repetytsiyi/> (дата звернення: березень 2023).

3. Касьянова О. Прояви естетики постмодернізму в українському хореографічному театрі. *Часопис Національної музичної академії України ім. П. Чайковського*. 2011. № 4. С. 110–116.

4. Небесник А. «Київ модерн-балет»: авторський театр і творча лабораторія. *Вісник КНУКіМ. Мистецтвознавство*. 2017. Вип. 35. С. 89–98.

5. Петрик О. Балетний театр України у соціокультурній ситуації сьогодення. *Вісник Львівського університету. Мистецтвознавство*. 2012. Вип. 11. С. 267–275.

6. Підлипська А. Репертуар балетного театру України кінця ХХ – початку ХХІ століття: типологія та проблеми. *Вісник КНУКіМ. Мистецтвознавство*. 2017. № 36. С. 86–93.

7. Плахотнюк О. Стил і напрямки сучасного хореографічного мистецтва. *Вісник Міжнародного слов'янського університету. Мистецтвознавство*. 2007. Т. 10, № 1. С. 32–36.

8. Погребняк М. Постмодерний танцтеатр Радю Поклітару. *Художні практики та мистецька освіта у кроскультурному просторі сучасності*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 7–8 жовт. 2019 р.). Полтава, 2019. С. 47–49.

9. Соловйова І. Постмодерністські експериментування з традиціями (на прикладі балетів класичної спадщини у постановці Радю Поклітару). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. 2022. Вип. 43. С. 68–72.

10. Станішевський Ю. Балетний театр України: 225 років історії. Київ: Музична Україна, 2003. 438 с.

11. Чепалов О. «Не чекай, коли доля постукає в двері...». Цього року лауреатом Премії ім. А. Шекери в галузі хореографічного мистецтва став Сергій Кон. *День*. 12.07.2018. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/kultura/ne-chekay-koly-dolya-postukaye-v-dveri> (дата звернення: березень 2023).

12. Шариков Д. Класифікація сучасної хореографії. Київ: Видавець Карпенко В. М., 2008. 168 с.

1. Yefymenko, A. (2018, October 18). Memento quod est homo. Zbruch. Retrieved from <https://opera.lviv.ua/memento-quod-est-homo/> [in Ukrainian]

2. Zhykaliak, T. (2018, October 16). The Lviv Opera presents two ballets at the same time. Dyvys. Info. Retrieved from <https://dyvys.info/2018/10/16/u-lvivskij-operi-odnochasno-prezentuyut-dva-balety-foto-z-repetytsiyi/> [in Ukrainian]

3. Kasianova, O. (2011). Manifestations of postmodern aesthetics in the Ukrainian choreographic theater. *Journal of the National Music Academy of Ukraine named after P. Tchaikovsky*, Issue 4, P. 110–116 [in Ukrainian]

4. Nebesnyk, A. (2017). "Kyiv Modern Ballet": author's theater and creative laboratory. *Bulletin of KNUKіM. Series in Arts*, Issue 35, P. 89–98 [in Ukrainian]

5. Petryk, O. (2012). The Ballet Theater of Ukraine in today's socio-cultural situation. *Bulletin of Lviv University. Series: Art history*, 11, 267–275 [in Ukrainian].

6. Pidlypska, A. (2017). The repertoire of the ballet theater of Ukraine at the end of the 20th - beginning of the 21st century: typology and problems. *Bulletin of KNUKіM. Series in Arts*. № 36. P. 86–93. [in Ukrainian]

7. Plakhotniuk, O. (2007). Styles and directions of modern choreographic art. *Bulletin of the International Slavic University. Series "Art History"*, 10(1), P. 32–36 [in Ukrainian]

8. Pohrebniak, M. (2019). Radu Poklitaru Postmodern Dance Theater. Artistic practices and art education in the cross-cultural space of modernity: materials V All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. P. 47–49. [in Ukrainian]

9. Soloviova, I. (2022). Postmodern experimentation with traditions (on the example of classical heritage ballets staged by Radu Poklitaru). *Ukrainian Culture: the Past, Modern Ways of Development Scientific journals. Branch: Culturology*, Issue 43, P. 68–72 [in Ukrainian]

10. Stanishevskiy, Yu. (2003). Ballet Theater of Ukraine: 225 years of history. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian]

11. Chepalov, O. (2018, July 12). "Don't wait for fate to knock on the door...". This year, the laureate of the Prize named after Serhiy Kon became A. Shekera in the field of choreographic art. *Den*. Retrieved from <https://m.day.kyiv.ua/article/kultura/ne-chekay-koly-dolya-postukaye-v-dveri> [in Ukrainian]

12. Sharykov, D. (2008). Classification of modern choreography. Kyiv: Vydavets Karpenko V. M. [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 14.04.2023
Отримано після доопрацювання 18.05.2023
Прийнято до друку 25.05.2023*